

Любов ПРИЙДУН

Розглянуто основні проблеми функціонування Бюро кредитних історій та визначено напрямки їх розвитку в Україні. Окреслено шляхи використання їхніх послуг банківськими установами в процесі управління кредитними ризиками.

Ключові слова: *кредитування, кредитні ризики, бюро кредитних історій, управління кредитними ризиками.*

У зв'язку з тим, що видача банківського кредиту безпосередньо пов'язана з ризиками, то, за відсутності в Україні системи зберігання й розкриття кредитних історій, зростання обсягу надання кредитних послуг неминуче призводить до нагромадження безнадійних боргів. Це, в свою чергу, вимагає від банківських установ створення резервів під надані кредити й негативно впливає на вартість кредитних ресурсів та стан банківської системи загалом, що, відповідно, зумовлює зв'язок даної проблеми із важливими економічними завданнями щодо ефективного розвитку фінансового сектора України та уникнення негативних явищ саме в банківській системі. Вказані обставини зумовлюють *актуальність дослідження* основних аспектів функціонування Бюро кредитних історій та використання банками їхніх послуг у своїй діяльності як методу управління кредитними ризиками, які виступають одним із факторів, що спричиняють всі ці негативні явища.

В умовах відсутності чіткого законодавчого регулювання, нестабільності економіки і фінансового сектора країни, рівень довіри суб'єктів господарювання знаходиться на досить низькому рівні. Тому, зважаючи на ці аспекти та на те, в якому стані перебуває ринок кредитних послуг, однією із *головних проблем* функціонування банківських установ в сучасних умовах є створення потужної бази даних кредитних історій, що виступає необхідною умовою ефективною організації кредитних відносин. Зв'язок даної проблеми із важливими практичними завданнями удосконалення роботи банківської системи визначається потребою мінімізації ризиків банківських установ на основі сукупності даних про те, як позичальники виконують свої зобов'язання перед кредиторами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, де започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить про наявність численних наукових праць як українських, так і зарубіжних вчених, у яких аналізується та розглядається діяльність Бюро кредитних історій, зокрема їх вплив на банківський сектор. Так, О. Шаламов аналізує діяльність

кредитних бюро в Росії та визначає головні аспекти їхньої діяльності [1]; Є. Карманов розглядає моделі створення таких організацій в світовій практиці [2]; В. Корнеєв оцінює діяльність Бюро кредитних історій в Україні в правовому аспекті, визначає відповідність законодавчої бази європейським та американським стандартам [3]; І. Єнін досліджує принципи і цілі використання кредитних історій банківськими установами в різних країнах світу [4]. Але при цьому *невирішеними частинами проблеми* залишається необхідність розробки сукупності практичних рекомендацій щодо визначення оптимальної моделі діяльності кредитних бюро, яка б, з одного боку, була оптимальна для всіх учасників кредитних відносин, а з іншого – сприяла найефективнішій роботі банків з оптимізації ризиків.

Таким чином, *метою даного дослідження* є аналіз впливу діяльності Бюро кредитних історій на функціонування банків, зокрема на їх роботу з мінімізації кредитних ризиків.

Банківську діяльність неможливо уявити без ризику, оскільки ризик є складовою частиною функціонування банку. Зважаючи на те, що кредити є найприбутковішими та наймасштабнішими банківськими активами, то логічно припустити, що найвагоміше значення у системі банківських ризиків належить кредитному ризику. Як видно із рис. 1 саме кредитні вкладення є основними в структурі активів банків і становлять 80,2% від загальної суми активів [5].

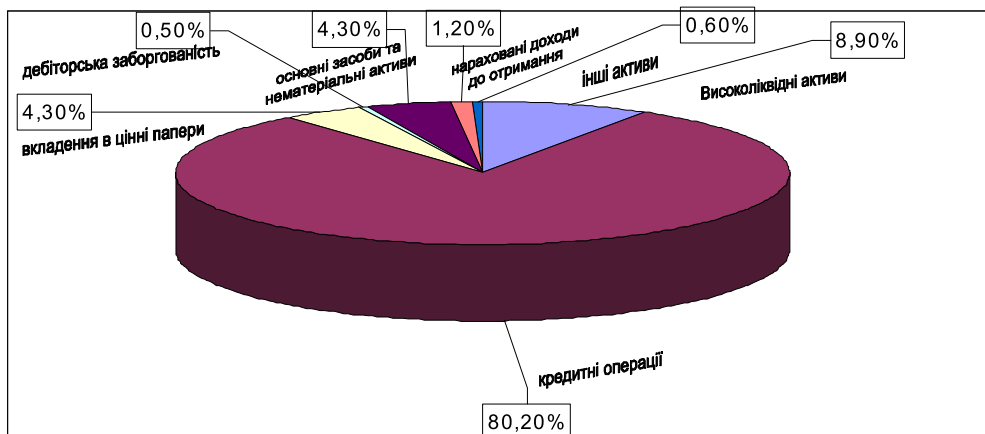

Рис.1 Структура загальних активів в банках України станом на 01.09.2008 р.

Кредитування в Україні, до початку кризових явищ на фінансових ринках, розвивалося дуже швидкими темпами і мало стійку тенденцію до зростання. У тому числі нарощувався обсяг кредитування малого та середнього бізнесу, розширювався попит та масштаби отримання громадянами України іпотечних та споживчих кредитів, кредитних платіжних карток. Обсяг кредитного портфелю на початок 2008 року збільшився, практично, удвічі порівняно з аналогічним періодом минулого року і станом на кінець липня 2008 року становив 592460 млн. грн. (рис. 2) [6].

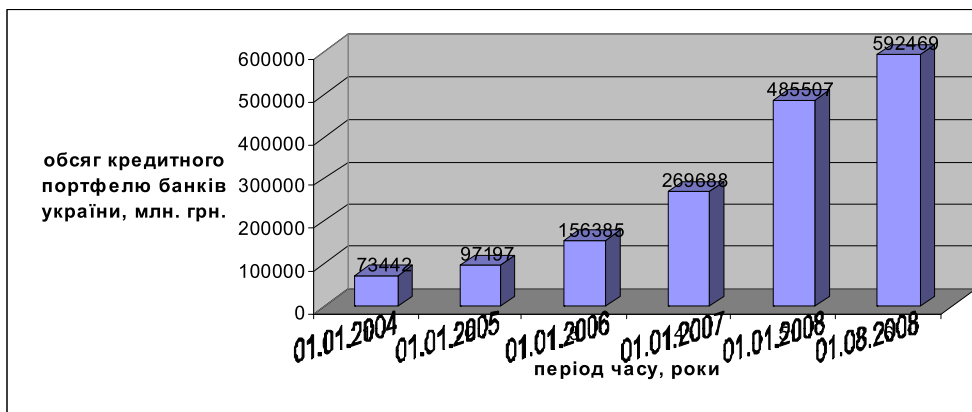

Рис. 2. Динаміка обсягів кредитного портфелю банків України за період 2004–2008 рр.

Обсяг кредитів юридичним особам на початок 2008 року збільшився на 64% порівняно із 2007р., а за перші 8 місяців 2008 року зріс на 23% і становив станом на початок серпня 340237 млн. грн. Кредитування фізичних осіб за 2007 рік збільшилось на 97%, а за 8 місяців 2008 року збільшилось на 27% і становило 195636 млн.грн. (рис. 3)[6].

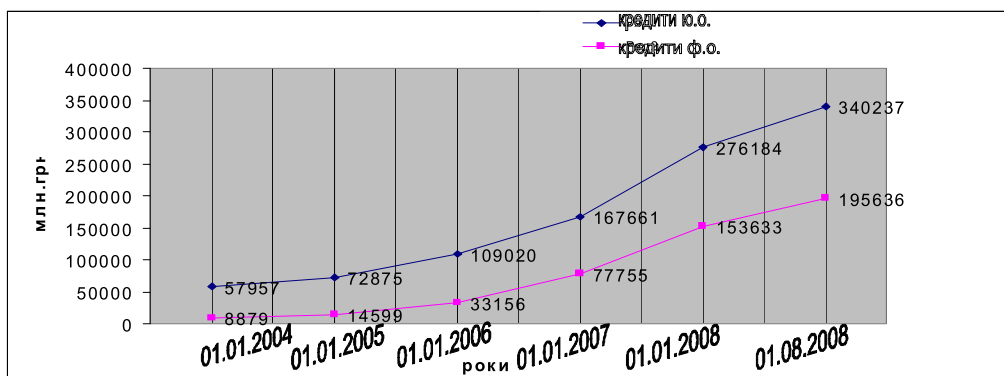

Рис. 3. Динаміка обсягу наданих кредитів фізичним та юридичним особам за 2004–2008 рр.

Проте, як показує практика, зростання об'ємів кредитування супроводжується не менш активним підвищенням іншого показника, а саме, об'ємів неповернень кредитів. Зважаючи на те, що фізичні особи, наприклад, мають можливість одночасно брати кредити в різних банках, користуватися кредитними картками, купувати товари з розстрочкою платежу, кредитні установи не мають можливості оцінити та проаналізувати при цьому усю заборгованість позичальників, а відтак не можуть достовірно розрахувати їх платоспроможність. Зростає ризик неповернення кредитів. Показниками рівня кредитних ризиків є обсяги проблемних (прострочених та сумнівних) кредитів, що особливо характерно після розгортання

кризових явищ на вітчизняному валютному ринку і значної девальвації гривні, оскільки значну частку позичок у кредитному портфелі банків становили кредити в іноземній валюті та величина сформованих резервів під згадані ризики банків, динаміка яких за період з 2004 по 2008 р. представлена на рис. 4. Отже, поряд з динамічним зростанням обсягів кредитування з 73442 млн. грн. на початок 2004 року до 592495 млн. грн. станом на серпень 2008 року, можна відстежити високий темп росту проблемних кредитів. Як видно із рисунку, обсяг проблемних кредитів на початок 2004 року становив 2500 млн. грн., а на початок 2008 року зріс в 2,5 раза і становив 6357 млн. грн. [6].

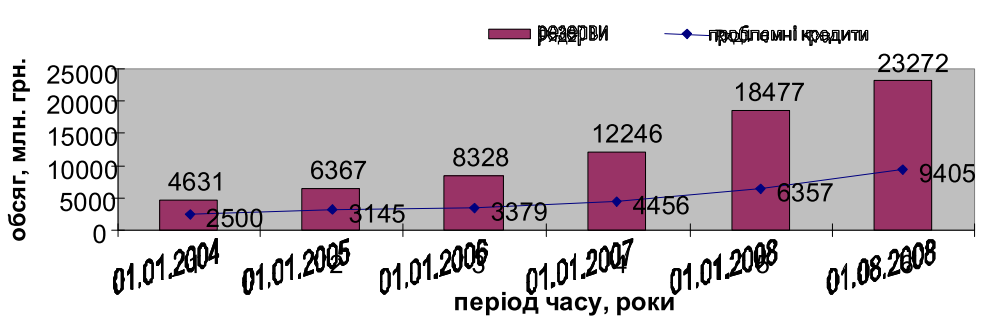

Рис. 4. Динаміка обсягів проблемної заборгованості та сформованих резервів під кредитні ризики банків України за період 2004–2008 рр.

За 8 місяців 2008 року ця частка зросла на 50% і становила 9405 млн. грн. Збільшились і резерви на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями і станом на початок серпня 2008 р. такі резерви склали 23272 млн. грн.

Крім того, зважаючи на вищевикладене, необхідно також акцентувати увагу на тому, що сьогодні за браком відомостей про позичальника фінансові посередники змушені встановлювати однаково високі ставки для всіх клієнтів. За таких умов сумлінні позичальники змушені платити підвищену премію банку за ризик. Тобто за недобросовісних позичальників розраховуються добросовісні платники. Для банку це також не вигідно, оскільки скорочуються обороти, а відтак і прибутки. При цьому втрачається певна частка клієнтів. За даних умов така ситуація може бути стримуючим фактором зростання обсягів кредитування, може призвести до ускладнення процедури оформлення кредитів, удорожчення плати за кредит що, відповідно, негативно впливатиме на розвиток економіки.

У зв'язку з цим у банківському секторі особливо гостро постає питання щодо зниження кредитних ризиків, які зумовлюють всі ці негативні явища.

Зниженню досить значних кредитних ризиків може сприяти доступ до інформації про позичальника щодо виконання ним фінансових зобов'язань, а також максимально точне визначення кредитоспроможності клієнта та надання цієї інформації у встановленому законом порядку для ознайомлення зацікавленим контрагентом. Якщо врахувати, що кредитоспроможність – це наявність у потенційного позичальника передумов для одержання кредиту й здатність у

повному обсязі повернути його й інші платежі, передбачені умовами кредитного договору, то одним з основних джерел одержання такої інформації і є певна база даних.

Існують декілька шляхів вирішення даної проблеми, зокрема, за допомогою: 1) створення власних потужних аналітичних підрозділів, відповідальних за збір інформації про клієнта; 2) надання кредиту на підставі спостереження за станом рахунків потенційного позичальника (так, банк ймовірніше видасть кредит клієнту, що відкрив у цьому банку рахунок та за яким зберігався позитивний баланс); 3) створення баз даних про недобросовісних позичальників, формування кредитних історій фізичних та юридичних осіб, надання позичальнику кредитного рейтингу, що використовується при оцінці його кредитоспроможності [7].

На нашу думку, найоптимальнішим варіантом варто вважати надання послуг щодо формування та обігу кредитних історій шляхом створення для цього кредитних бюро, які являють собою систематизовану сукупність державних та недержавних реєстрів, що відображають облік основних показників діяльності господарюючих суб'єктів – юридичних та фізичних осіб. Звернення банків та інших клієнтів до Бюро кредитних історій для отримання необхідної інформації дозволяє уникнути таких ризиків: ризик кредитування потенційного позичальника з негативною бізнесовою та фінансовою репутацією; ризик неплатоспроможності потенційного позичальника з врахуванням сукупного обсягу його зобов'язань; можливість попередження шахрайських спроб потенційного позичальника отримати кредит у різних банках; обтяження позичальника та при необхідності його поручителя додатковими вимогами.

Переваги функціонування бюро кредитних історій полягають в наступному.

По-перше, обмін інформацією між кредиторами зменшує ризик неплатежів за зобов'язаннями, а також мінімізує втрати кредиторів, пов'язані із шахрайством або надмірним кредитним зобов'язанням (тобто випадки, коли позичальник бере декілька кредитів у різних організаціях і виникає загроза щодо негативного співвідношення між його фактичними доходами та сукупними платіжними зобов'язаннями). Спеціальні послуги бюро як, наприклад, сигнал – попередження, допоможуть кредиторам уникнути таких ситуацій. Відповідно це вплине на рівень відсотків, що стягуються за користування кредитом.

По-друге, бюро мають дисциплінуючий вплив на позичальника, оскільки змушують останнього уникати появи негативної інформації у своїй кредитній історії і сумлінно виконувати власні зобов'язання. Банки передаватимуть бюро інформацію про прострочення платежу або непогашення кредиту. Відповідно ця інформація відобразатиметься в кредитній історії позичальників. Оскільки під час розгляду кредитних заявок кредитори запитуватимуть кредитну історію клієнта, то несумлінні позичальники ризикують в майбутньому або взагалі не отримати кредит в жодному з банків, або отримати кредит під значно вищі проценти з огляду на їх належність до групи ризику.

По-третє, підвищується кредитна культура як позичальників, які стають обережнішими у своїх запозиченнях, так і кредиторів, які через більший обсяг інформації та поширення успішного досвіду оцінки платоспроможності стають професійнішими.

По-четверте, зменшуються витрати, пов'язані із збиранням інформації про особу, яка звернулася за отриманням кредиту, оскільки це завдання перекладається з працівників кредитора на спеціалізовані установи – Бюро кредитних історій. Адже, наприклад, використання банками різних видів забезпечення кредитних зобов'язань (насамперед застави майна) потребує додаткових витрат кредитора, якому необхідно оцінити об'єкт забезпечення, отримати його у власне розпорядження в разі невиконання основного кредитного зобов'язання та відшкодувати за його рахунок суму кредиту.

По-п'яте, зростає конкуренція на кредитному ринку, оскільки окремі великі фінансові установи позбавляються монополії на володіння фінансовою інформацією про своїх клієнтів. Це пов'язано із тим, що наявність хорошої кредитної історії значно розширює можливості позичальника щодо отримання кредиту, а відтак у банків виникає необхідність боротись за клієнта, що може знайти своє відображення у зниженні відсоткових ставок та розширенні спектру кредитних продуктів, що пропонуються клієнтам;

По-шосте, із зменшенням кредитного ризику зростає коло потенційних позичальників та обсяг кредитних операцій, оскільки банківські установи будуть впевнені у кредитоспроможності своїх клієнтів, що надасть їм можливість надавати більший обсяг кредитних ресурсів. А наявність позитивної історії для позичальника збільшує можливість доступу до фінансових ресурсів, ще й при лояльніших умовах співпраці.

Варто зазначити, що Бюро кредитних історій збирають інформацію двох типів – позитивну та негативну. Позитивна інформація включає широкі дані про фінансовий стан та історію особи (відкриті рахунки, їх баланс, кредитний ліміт, усі видані кредити, стан погашення). Одночасно негативна - обмежується історією попередніх дефолтів (відмов від сплати), порушень графіків платежів, банкрутств, списання боргів [8].

Таким чином діяльність бюро кредитних історій дозволяє банкам знижувати ризикованість проведених кредитних операцій. Адже якщо кредитна історія клієнта віднесена до «чорного» списку, то банк, найімовірніше, або втримається від взаємин з даним позичальником, або висуне більш жорсткі умови роботи з ним.

Отже, користування послугами кредитного бюро створює надання таких можливостей, як: підвищення вірогідності прогнозу поведінки і платоспроможності позичальників, фіксація зобов'язань, передбачення дефолтів і порушень домовленостей. Бюро може слугувати основним інструментом покращення доступу позичальників до кредитів, удосконалення управління кредитними портфелями банківських установ, використання його послуг відіграє особливе значення при налагодженні прозорих кредитних відносин між позичальником та кредитором. Накопичення та використання кредитних історій дасть змогу значно розширити кредитування економіки, посилити фінансовий сектор держави, її банківську систему.

Разом з тим, аналізуючи діяльність Бюро кредитних історій, доцільно звернути увагу і на такі аспекти:

– не доцільно застосовувати інформацію, яку надають кредитні бюро як можливість уникнення всіх ризиків для учасників ринку, адже це не засіб усунення ризиків, а лише індикатор їх попередження;

– кредитне бюро не може безпосередньо впливати на рішення про видачу кредиту, оскільки його функцією є тільки надання інформації щодо можливості прийняття такого рішення;

– кредитний рейтинг, складений кредитним бюро, не є підставою для надання кредиту чи для відмови у фінансуванні і не може йти мови також про заміщення функцій служб безпеки фінансових структур;

– обслуговування в бюро може впливати на загальну вартість кредитних послуг банків в міру компенсації затрат на використання його послуг.

Що ж до ринку банківських послуг в цілому, то позитивний вплив роботи бюро кредитних історій можна розглянути на прикладі Чехії – коли запрацювало таке бюро, то ставки за кредитами знизилися на 3-4% [8]. Однак в Україні обіцяного здешевлення кредитних ставок не очікується. Оскільки, ще жодне бюро не володіє повною інформацією про клієнта, а приймати рішення на основі половинчатих даних набагато небезпечніше, ніж при повній їх відсутності, то банківські установи знижувати ставки не поспішають. Натомість українські банки пропонують добросовісним позичальникам інші привілеї – наприклад зменшення терміну розгляду заявки та зменшення плати за оформлення кредиту. Хоча, на нашу думку, банківські установи можуть все ж піти на зниження ставок після того, як в кредитних бюро буде напрацьована велика база даних про клієнтів і банки зможуть оцінити ефективність співпраці з ними.

Тенденції розвитку кредитних бюро у світі свідчать про те, що переважна їх кількість створюється як приватні комерційні установи. Основними засновниками Бюро, які створюються останнім часом, виступають також самі кредитні структури. В основному, це банки за участю асоціацій банків (таким шляхом ідуть Туреччина, Польща, Мексика, Естонія, Нідерланди, Сінгапур тощо).

В Україні створення та діяльність кредитних бюро регулюється Законом України № 2704-IV «Про організацію формування та обігу кредитних історій», який був ухвалений 23 червня 2005 р.

Загалом розвиток ринку бюро кредитних історій в нашій країні тільки на шляху становлення, але на сьогодні зареєстровано вже п'ять таких структур (табл. 1): «Українське бюро кредитних історій», засноване ЗАТ КБ «ПриватБанк» спільно з іноземною компанією «BigOptima Limited»; «Перше всеукраїнське бюро кредитних історій», акціонерами якого є тридцять три комерційних банки, дві страхові компанії, Асоціація українських банків та група Creditinfo (Ісландія); «Міжнародне бюро кредитних історій», засновниками якого є Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ), Група CreditInfo (Ісландія) та фінансова група ТАС; «БКІ «Русский стандарт», котре позиціонується як кредитне бюро для кредитних спілок; «Бюро кредитних історій «Дата майнінг груп», засноване Альфа-Банком в липні 2008 року.

Однак зараз з п'яти зареєстрованих бюро в Україні реально діють тільки три – це Українське бюро кредитних історій, Міжнародне бюро кредитних історій та Перше всеукраїнське бюро кредитних історій [9, 16]. За останніми даними МБКІ, уже зібрані дані про 1 млн. українців, що виплачують кредити. УБКІ, створене Приватбанком, заявляє про 12,5 млн. кредитних історій.

На сьогодні кожне з функціонуючих бюро володіє певним сегментом інформації, єдиної ж бази кредитних історій, з якої банкам було б зручно працювати, не існує.

Бюро кредитних історій, які створені в Україні

Назва БКІ	Дата реєстрації	Статутний фонд	Партнери та акціонери	Бази даних Бюро
ТОВ «Українське бюро кредитних історій»	06.06.2005р.	29,2 тис. грн.	ЗАТ КБ «ПриватБанк» спільно з іноземною компанією «BigOptima Limited»	12млн. 500 тис. грн.
ТОВ «Перше всеукраїнське бюро кредитних історій»	29.07.2005 р	5 млн. 50тис.грн.	33 банки, 2 страхових і лізингової компанії та ісландської компанії КредитІнфо Груп	Немає даних
ЗАТ «Міжнародне бюро кредитних історій»	04.10.2005р.	5 млн. грн.	Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ), КредитІнфо Груп Хф. (Ісландія) та Інвестиційно-фінансова група «ТАС» у складі ЗАТ "Страхова група "ТАС", ЗАТ "Страхова компанія "ТАС", ЗАТ "ТАС-Інвестбанк" та АКБ "ТАС-Комерцбанк"	1 млн. кредитних історій
ТОВ «Бюро кредитних історій «Русский стандарт»	20.07.2007р.	Немає даних	ТОВ «Банк «Русский стандарт»	Немає даних
ТОВ «Бюро кредитних історій»Дата майнінг груп»	09.07.2008р.	Немає даних	ЗАО «Альфа-Банк»	Немає даних

Навряд чи сегментація інформаційного ринку сприятиме отриманню якісної інформації. Передача одним банком інформації у кілька бюро підвищує можливість помилок. До того ж банки, отримуючи інформацію щодо позичальника у різних бюро, фактично будуть змушені щоразу платити за одну і ту ж інформацію. І оскільки відповідно до діючого законодавства для передачі інформації в бюро кредитних історій необхідно письмова згода позичальника, можна припустити, що на формування повноцінної інформаційної бази буде потрібно чимало часу.

Що ж до перспектив, то, якщо судити із досвіду інших країн, існує тенденція до злиття кредитних бюро. При цьому, незважаючи на численність таких структур у деяких державах, де вони функціонують багато років, спостерігається великий ступінь концентрації капіталу. Йдеться про те, що на ринку зазвичай домінує одне чи два кредитних бюро, які надають весь комплекс інформації [10, 59]. Інші з них займають дрібні ніші, надаючи тільки окремі види такої інформації. Так, в США, Великій Британії і Японії домінуючу роль відіграють дві-три такі структури, що надають увесь комплекс інформації. У деяких країнах функціонує тільки одне таке універсальне кредитне бюро (Австралія, Німеччина, Аргентина, Бразилія, Фінляндія і Ірландія).

На нашу думку, для України доцільно мати тільки одну таку структуру, створену при державному органі, зокрема при НБУ з регіональними відділеннями, які б збирали та накопичували інформацію та централізовано передавали її для обробки в центральне кредитне бюро. Позитивними сторонами такого впровадження є те, що НБУ вже, фактично, має такі відділення – Територіальні установи, які забезпечують контроль за діяльністю всіх, без винятку банків України. Також Національний банк

законодавчо уповноважений на отримання звітів про діяльність банків, а також має розвинуту телекомунікаційну мережу, що об'єднує всі банки України, яка дозволяє обробляти, передавати та отримувати великі обсяги інформації в електронному вигляді. Це дасть можливість всьому фінансовому сектору отримувати не сегментовану, а повну інформацію про позичальника з однієї бази даних.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити *висновок*, що зважаючи на економічні переваги, пов'язані з існуванням ефективного бюро кредитних історій-зменшення часу та витрат на оформлення кредитів, здешевлення плати за користування кредитом, розширення доступу до кредитування фізичних осіб та суб'єктів малого бізнесу, зниження ризиків невиконання грошових зобов'язань учасниками ринку, – необхідність таких структур для банківської системи України є очевидною. Належно функціонуюче кредитне бюро є ефективним інструментом управління кредитними ризиками, спрощення та прискорення процедури видачі кредитів, а також зниження їхньої вартості для позичальників. Та, виходячи з реального становища функціонування кредитних бюро в нашій державі, для оптимізації діяльності, між усіма цими структурами має проходити обмін інформацією щодо основних кредитних продуктів банків, і, крім того, кредитні бюро доцільно підключити до державних баз даних, зокрема до баз даних Міністерства внутрішніх справ для отримання повнішої інформації про позичальника, а також залучати до участі у діяльності аудиторські фірми з високим рівнем ділової репутації та з досвідом на фінансовому ринку. Можливий також варіант співпраці кредитних бюро із судами, оскільки вони матимуть доступ до баз даних про громадян, за якими подавались позови щодо їх грошових зобов'язань.

Перспективами подальших розробок у даному напрямку є вивчення питання щодо вдосконалення і поліпшення співпраці Бюро кредитних історій та банківських установ України, а також визначення подальших шляхів оптимізації їхньої діяльності.

Література

1. Шаламов Г. Бюро кредитных историй как инструмент снижения банковских рисков // *Банковское дело*. – 2005. – № 4. – С. 26–27.
2. Карманов Є. Бюро кредитних історій: ремонт відносин чи повна реконструкція // *Вісник НБУ*. – 2006. – № 11. – С. 32–35.
3. Корнєєв В. Бюро кредитних історій, функції та організація діяльності // *Фінансовий ринок України*. – 2006. – № 10(36). – С. 3–9.
4. Енин И. Принцип использования кредитных историй // *Банковское дело*. – 2006. – № 9. – С. 37–39.
5. <http://bank.gov.ua> – офіційний сайт національного банку України.
6. Основні показники діяльності банків України на 1 серпня 2008 р. // *Вісник НБУ*. – № 9. – С. 25.
7. <http://www.yur-gazeta.com>
8. <http://bank-ua.com>
9. Продаєва Е. Кредитные истории // *Фондовый рынок*. – 2007. – № 23. – С. 16–18.
10. Тамарин С. Новейшая кредитная история // *Банковское дело*. – 2006. – № 5. – С. 57–59.

Редакція отримала матеріал 9 грудня 2008 р.